

DR. KISS MÓNICA DOROTA PHD

IGAZGATÁSSZERVEZŐ, JOGÁSZ



A falugyűlés a területszervezési eljárásban – gondolatok a Kúria Önkormányzati Tanácsának Köf. 5.018/2012/8. sz. határozatával kapcsolatban

A normatív háttér

A normatív szabályozás a falugyűlés jogintézményének három típusát különbözteti meg, úgymint az általános falugyűlést¹, a falugyűlés hatáskörébe utalt helyi népszavazást² és a területszervezési eljáráshoz kapcsolódó falugyűlés speciális alakzatát³. A téma szempontjából a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (a továbbiakban: Mőtv.) és a területszervezési eljárásról szóló 321/2012. (XI. 16) Kormányrendelet (a továbbiakban: Kormányrendelet) által szabályozott alakzatnak van jelentősége.

A Mőtv. értelmében a képviselő-testület szervezeti és működési szabályzatában határozza meg, mely önszerveződő közösségek képviselőit illeti meg tevékenységi körükben tanácskozási jog a képviselő-testület és bizottsága ülésein, továbbá azoknak a fórumoknak a rendjét (község-, várospolitikai fórum, városrész-tanácskozás, falugyűlés stb.), amelyek a lakosság, az egyesületek közvetlen tájékoztatását, a fontosabb döntések előkészítésébe való bevonását szolgálják. Ezek állásfoglalásáról és az ott felmerült kisebbségi véleményekről tájékoztatni kell a képviselő-testületet.⁴ Ez a szabály a falugyűlés általános formájáról rendelkezik.

A Mőtv. ugyancsak rögzíti: új község alakításának kezdeményezése esetén a falugyűlés, város esetében a községalakítással érintett településrész lakossági fóruma legalább háromtagú előkészítő bizottságot választ a településrészen lakó települési képviselők közül vagy más választópolgárokból.⁵ A Kormányrendelet további hatáskört állapít meg a falugyű-

lésnek. Ennek értelmében a helyi népszavazás előkészítése során a képviselő-testület által szervezett falugyűlésen a polgármester ismerteti a Kormányrendeletben meghatározott tájékoztatót, a kezdeményezéssel kapcsolatos képviselő-testületi állásfoglalást és a jogszabályban meghatározott esetekben a helyi nemzetiségi önkormányzat véleményét.⁶

A területszervezési eljáráshoz kapcsolódó falugyűlésnek tehát kettős alakzata és hatásköre van:

- a) az előkészítő bizottság *megválasztása*;
- b) a polgármester általi *tájékoztató*.

A jogértelmezésről

A falugyűlés viszonylag szűk területet képez a területszervezési eljárás egészéhez képest, szerepe mégis jelentős az előkészítési munkálatokban. A Kúria Önkormányzati Tanácsa részletesen is foglalkozott a falugyűlésnek az önkormányzati rendeletben [a szervezeti és működési szabályzatban (SzMSz)] történő szabályozásával.⁷ A döntés alapjául szolgáló ügyben⁸ az indítványozó – az Észak-magyarországi Regionális Közigazgatási Hivatal vezetője (a továbbiakban: indítványozó) – szerint annak ellenére, hogy az Ötv. 50. § (2) bekezdése felhatalmazza a helyi önkormányzatokat a helyi népszavazás és népi kezdeményezés további szabályozására, illetve, hogy az Ötv. 18. § (2) bekezdése a lakossági fórumok között nevesíti a falugyűlést, továbbá, hogy az Ötv. 52. § (2) bekezdése új község alakítása során az előkészítő bizott-

¹ A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (Mőtv.) 53. § (3) bekezdés.

² A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (Ötv.) 47. § (4) bekezdés.

³ Mőtv. 98. § (3) bekezdés.

⁴ Mőtv. 53. § (3) bekezdés.

⁵ Mőtv. 98. § (3) bekezdés.

⁶ Kormányrendelet 8. § (3) bekezdés.

⁷ A Kúria Önkormányzati Tanácsának Köf. 5.018/2012/8. sz. határozata.

⁸ Az ügyben meghivatkozott jogforrások bizonyos rendelkezései már nincsenek hatályban, de a normatív szabályozás a falugyűlés tekintetében változatlan tartalommal vette át a korábbi szabályokat, így ez a precedens jelenleg is érvényes. A folyamatban lévő ügyben az indítványozó jogutódja a Heves Megyei Kormányhivatal lett.

ság megválasztásához kapcsolódva szól falugyűlésről, a helyi önkormányzat képviselő-testületének nincs arra törvényi felhatalmazása, hogy a területszervezési eljárásához kapcsolódó falugyűlés részletszabályait meghatározza. A vizsgálni kért önkormányzati rendelet a községalakítás kezdeményezése körében meghatározza a falugyűlés határozatképességének fogalmát, szavazati arányairól szól, amely fogalmak a döntéshozatali eljárásához kapcsolódnak, márpedig a falugyűlés – az indítványozó szerint – a területszervezési ügyekben nem lehet döntéshozó fórum. Erre tekintettel az önkormányzati rendelet sérti az Ötv. idézett rendelkezéseit.

A Kúria álláspontja szerint az *indítvány nem megalapozott*. A Kúria többek között azért nem tartotta megalapozottnak az indítványt, mert a területszervezési ügyekben az előkészítő bizottságot megválasztó falugyűlés működésének jogi keretei törvény által nem szabályozottak, és az önkormányzati rendelet nem a helyi népszavazással egybekötött falugyűlést szabályozta,⁹ hanem a területszervezési eljárásához kapcsolódó falugyűlést egészíti ki a törvényi rendelkezésekhez¹⁰ képest.

Látni való, hogy az előkészítő bizottság – miként a neve is mutatja – előkészítéssel foglalkozik,¹¹ és az is egyértelmű, hogy a területszervezési eljárás önkormányzati szakaszát lezáró helyi népszavazás döntéshozó fórum, kérdés azonban, hogy a falugyűlés milyen jellegű – előkészítő vagy akár döntéshozó – fórumnak is minősíthető-e? A Mötv. meghatározza, hogy ki, mely szerv hozhat önkormányzati döntést. Ennek értelmében önkormányzati döntést a képviselő-testület, a helyi népszavazás, a képviselő-testület felhatalmazása alapján a képviselő-testület bizottsága, a részönkormányzat testülete, a társulása, a polgármester, továbbá a jegyző hozhat.¹² A felsoroltak között a falugyűlés nem szerepel, annak csupán a helyi népszavazáshoz kapcsolódó esete alkalmas önkormányzati döntés meghozatalára.¹³ Ez alapján kimondható, hogy az előkészítő bizottságot megválasztó falugyűlés nem döntéshozó szerv, legalábbis a kifejezés klasszikus értelmében

⁹ Amiről az indítványozó egyébként helyesen állapította meg, hogy önkormányzati döntés meghozatalára alkalmas jogintézmény.

¹⁰ Itt az Ötv.-hez képest.

¹¹ Az Alkotmánybíróság szerint a falugyűlés által megválasztott előkészítő bizottság nem döntéshozó szerv, funkciója a községgyé nyilvánítási kezdeményezés előkészítése (1124/E/2004. AB határozat).

Megjegyzem, hogy a területre átadásakor megválasztott előkészítő bizottság – jogállását tekintve – a képviselő-testülethez kötődik, mert ez a szerv választja meg, s nem a falugyűlés. Szemben az önálló község alakítására irányuló területszervezési eljárásban a falugyűlés által megválasztott előkészítő bizottsággal, ez az előkészítő bizottság a képviselő-testület ad hoc szerve lesz, de a Mötv.-ből és a Kormányrendeletből eredően ez sem hoz önkormányzati döntést a hatáskörébe utalt területszervezési feladatokban.

¹² Mötv. 41. § (3) bekezdés.

¹³ Ötv. 47. § (4) bekezdése: a képviselő-testület az ötszáz lakoson aluli községben a helyi népszavazást a falugyűlés hatáskörébe utalhatja, azzal a feltétellel, hogy a falugyűlés döntése abban az esetben számít népszavazási döntésnek, ha a falugyűlésen a választópolgároknak több mint a fele jelen van.

„A népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezéséről, valamint a népszavazási eljárásról szóló 2013. évi CCXXXVIII. törvény már nem ad lehetőséget a helyi népszavazásnak a falugyűlés hatáskörébe történő utalására, ezt - jogalkotási felhatalmazás hiányában - nem szabályozhatják az önkormányzati rendeletek sem, így a falugyűlés közvetlen döntéshozó joghatása megszűnt (a vonatkozó törvény a cikk megírása után került elfogadásra és kihirdetésre - a szerző).”

nem. Célja a helyi társadalom szerepvállalásának a biztosítása a területszervezési eljárás előkészítésében.

Az előkészítő bizottság működésének legitimitása, hatáskörének gyakorlása a Mötv.-n és a Kormányrendeleten alapul, létrejöttét azonban a *falugyűlésen történő megválasztás jogi aktusa* biztosítja. A falugyűlés nem arról dönt, hogy megválassza-e vagy sem a háromtagú előkészítő bizottságot – mivel ezt kategorikusan a Mötv. írja elő –, hanem döntése a bizottság megválasztásának a tényében realizálódik. Az indítvánnyal érintett önkormányzati rendelet szövegezése azért lehet megévesztő, mert döntésről rendelkezett, és az ehhez szükséges jogi fogalmakat alkalmazott, ez által pedig olyan jogértelmezésre vezetett, miszerint a falugyűlés döntést hoz a területszervezési ügyben. Jóllehet a falugyűlés a kifejezés klasszikus értelmében nem döntéshozó fórum, eljárása *formális szempontból* mégis azzal zárul, mert ha nem azzal zárulna, akkor felmerül az a jogértelmezési kérdés, hogy a háromtagú előkészítő bizottság megválasztása milyen jogi aktussal történik, azaz a választás milyen típusú jogi aktusnak minősíthető?

A Kúria – az indítványozóhoz hasonlóan, hivatkozva az Alkotmánybíróság 1124/E/2004. AB határozatára – kifejtette azon álláspontját – amelyhez én is csatlakozom –, miszerint az, hogy az Alkotmánybíróság szerint a törvényhozó nem valósított meg mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet az által, hogy nem rendelkezett kimerítő alapoossággal az előkészítő bizottságot megválasztó falugyűlés törvény szabályairól, még nem jelenti azt, hogy a jövőben ne szabályozhatná a jogintézményt részletesen a törvényben.

Álláspontom szerint a jogintézmény részletes szabályozására két mód van:

- egyrészt a Kúria álláspontjának az érvényesítésével, miszerint az egységesség követelményének megfelelően törvényben kerüljenek rögzítésre a területszervezési eljárásához kapcsolódó falugyűlés/lakossági fórum részletes szabályai,
- másrészt az önkormányzati rendeletben, a Mötv. felhatalmazása alapján, annak végrehajtására.

A jogalkotásról szóló 2011. évi CXXX. törvény (Jat.) szerint a felhatalmazás jogosultja a jogszabályt köteles megalkotni, feltéve, hogy a felhatalmazást adó jogszabályból kifejezetten más nem következik.¹⁴ A második esetben, azaz a képviselő-testület által megalkotott önkormányzati rendelet végrehajtási, és nem szabályozási típusú kell, hogy legyen.

Az Alaptörvény értelmében feladatkörében eljárva a helyi önkormányzat törvény által nem szabályozott helyi társadalmi viszonyok rendezésére, illetve törvényben kapott felhatalmazás alapján önkormányzati rendeletet alkot.¹⁵ A jelenlegi praktikum szerint nem egyértelmű, hogy a képviselő-testületek a Mötv. normája alapján végrehajtási vagy szabályozási típusú önkormányzati rendeletet alkotnak-e ebben a tárgyban. A Mötv. az 53. § (3) bekezdésében felhatalmazza a helyi jogalkotót a jogalkotásra, de nem nevezi meg konkrétan, csak példálózóan a szabályozandó önkormányzati fórumokat. Ennek eredményeként, ha egy képviselő-testület megalkotja a területszervezési eljárásban megtartandó falugyűlés/lakossá-

¹⁴ Jat. 5. § (4) bekezdés.

¹⁵ 32. cikk (2) bekezdés.

gi fórum részletes szabályait, nem jár el jogsértően, de akkor sem lesz jogsértő, ha nem rendelkezik a jogintézményről.

*Ez a két dogmatikai gyakorlat – álláspontom szerint – el-
lentétes egymással.* A vegyes típusú önkormányzati rende-
lalkotás nem idegen a helyi önkormányzatok gyakorlatában.
Gondoljunk az SzMSz-re, amelynek egyes rendelkezéseit a
Mötv. végrehajtására alkotják meg [Mötv. 53. § (1) beke-
zésének második fordulata], más rendelkezéseit a törvény-
ben nem szabályozott helyi társadalmi viszonyok rendezése
érdekében [Mötv. 53. § (1) bekezdésének első fordulata], a
falugyűlés esetében viszont az a probléma, hogy ugyanakkor
az egy tárgykörnek a megítélése nem egyértelmű.

Álláspontom szerint nem vetendő el az indítványozó azon
érvelése, miszerint a képviselő-testület nem rendelkezik fel-
hatalmazással az előkészítő bizottságot megválasztó falu-
gyűlés részletes szabályainak a megalkotására. A területszerve-
zési eljárásban, két ízben is össze kell hívni a falugyűlést:
egyrészt a háromtagú előkészítő bizottság megválasztása ér-
dekében (erről a Mötv. rendelkezik), másrészt a polgármeste-
ri tájékoztató megtartása érdekében (ezt a Kormányrendelet
írja elő). Ez utóbbi esetben a falugyűlést a képviselő-testület
tartja. A szabályból kitűnik, hogy ez a falugyűlés, jellegét
tekintve, nem azonos sem a Mötv. által szabályozott által-
ános alakzattal [Mötv. 53. § (3) bekezdése], sem az előké-
szítő bizottságot megválasztó alakzattal [Mötv. 98. § (3)
bekezdése]. Mindez alapvetően nem vetne fel jogértelmezési
problémát, ha a Kormányrendelet a Mötv.-nek nem a terü-
letszervezési eljárást szabályozó V. fejezetében szabályozott
falugyűlésére utalna.¹⁶

A Mötv.-ben szabályozott két falugyűlés nem azonos jog-
állású. Ez annál is inkább így van, mivel a Mötv. nemcsak a
községeket, hanem a várost érintő területszervezési eljárás-
ban megtartandó lakossági fórumot is idesorolja. Ez utóbbi
esetben ráadásul a Mötv. még szigorúbb is a községekhez
képest, mert a községeket érintő területszervezési eljárás-
hoz kapcsolódó falugyűlés vonatkozásában nem állapít meg kor-
látozó területi hatályt, a városok esetében viszont igen, mert
itt a lakossági fórum csak a községalakítással érintett telepü-
lésrész lakossági fórumának minősül.

Mindezek alapján a Kormányrendelet értelmező rendelkezé-
sei között elhelyezett, utaló jelleggel szabályozott falugyű-
lés jogértelmezési nehézséget okozó dogmatikai megoldás.
A Kormányrendelet ugyanis a Mötv. 98. § (3) bekezdésében
szabályozott falugyűlésre utal, amelynek célja az előkészít-
ő bizottság megválasztása, de a Kormányrendelet az általa
szabályozott falugyűlést képviselő-testületi ülésnek mondja
ki, melynek célja a polgármesteri tájékoztató megtartása.¹⁷

¹⁶ Kormányrendelet 1. § 4. pont.

¹⁷ Jelzem, hogy a Kormányrendelet két rendelkezése – a 8. § (1) beke-
zdése és a 8. § (3) bekezdése – az írásos tájékoztatót előírja a polgármester és
az előkészítő bizottság számára is. Az előkészítő bizottság hatáskörébe utal
írásos tájékoztatás célja a választópolgárok informálása a helyi népszavazást
megelőzően, a megalapozott döntés érdekében. A polgármester hatásköré-
be utalt tájékoztatás a képviselő-testület által tartott falugyűlésen történik,
ugyancsak a helyi népszavazás előtt, és címzettje elsősorban a képviselő-testu-
let, az ülés nyilvánossága folytán pedig ismételt jelleggel a választópolgá-
rok helyi közönsége. A két tájékoztatónak tartalmilag megegyezőnek kell
lennie egymással.

A Mötv. ugyan kimondja, hogy a képviselő-testület a műkö-
désének részletes szabályait az SzMSz-ben rögzíti, de a kor-
mányrendelet értelmező rendelkezése a Mötv.-nek nem az
általános falugyűlést szabályozó rendelkezésére utal, hanem
az előkészítő bizottságot megválasztó alakzatára, amely nem
minősül képviselő-testületi ülésnek.

Javaslatok

Ha elismerjük az előkészítő bizottságot megválasztó falu-
gyűlést speciális alakzatnak, akkor – álláspontom szerint
az indítványozó szerint racionálisan érvelve – vizsgálandó a
képviseleti testület jogalkotási felhatalmazása.¹⁸ Amennyiben
viszont ezt a falugyűlést az általános alakzathoz soroljuk be,
úgy szintén felmerülnek a rendeleti jogalkotással kapcsolatos
dilemmák.

Mivel a Mötv. nem kifejezetten a falugyűlés, hanem vala-
mely – a helyi jogalkotó választásától függő – önkormány-
zati fórum szabályozására ad felhatalmazást, ezért a képv-
selő-testületek diszkrécionális jogköre az abban a kérdésben
való döntés, hogy a Mötv. által felkínált fórumkonstrukciók
közül melyiket szabályozzák. Álláspontom szerint abból,
hogy a Mötv. által példálózóan felsorolt fórumok között a
falugyűlés is szerepel, és hogy e fórumnak szerepe van a te-
rületsszervezési eljárásban is, még nem következik az, hogy a
helyi jogalkotónak a falugyűlést az önkormányzati rendeleté-
ben szabályoznia kellene. *A törvényhozónak tehát a törvényben
külön kellene kezelnie a falugyűlésnek az előkészítő bizottságot
megválasztó speciális alakzatát és az általános formáját,* és dön-
tenie a részletes szabályozást illetően: az előbbi alakzat te-
kintetében maga kíván-e élni a jogalkotási hatáskörrel avagy
felhatalmazást ad a helyi jogalkotónak. A falugyűlés nem
autogén fórum, ezért a törvényhozónak a kettő megoldás kö-
zül valamelyik mellett döntenie kellene. Ha azonban felha-
talmazást ad, akkor úgy kell megtennie, hogy a szabályozást
tekintve a Jat. rendelkezéséből más ne következhesen, a képv-
selő-testület tehát köteles legyen rendeletet alkotni. Ehhez
az alábbi normaszöveget ajánlom:

*„A képviselő-testület a területsszervezési eljárásban megtartandó
falugyűlés, várost érintő területsszervezési eljárásban lakossági
fórum (a továbbiakban együtt: falugyűlés) részletes szabályait a
szervezeti és működési szabályzatában határozza meg.”*

A rendeleti szabályozás hiánya vagy hiányossága nemcsak
jogalkotási, de törvényességi aggályokat is eredményez. A tör-
vényességi felüyeleti eljárásnak célja a helyi önkormányzat
képviseleti testülete, bizottsága, részönkormányzata, polgár-
mestere, főpolgármestere, megyei közgyűlés elnöke, társulása,
jegyzője működése jogszerűségének biztosítása.¹⁹ A kormány-
hivatal törvényességi felüyeleti eljárásában vizsgálja a helyi

¹⁸ Az indítványozó a háromtagú előkészítő bizottságot megválasztó falu-
gyűlés rendeleti szabályit kifogásolta, s nem a polgármesteri tájékoztatóval
egybekötött, képviselő-testületi ülésnek minősülő falugyűlést. A jelenleg
már hatálytalan, a területsszervezési eljárásról szóló 1999. évi XLI. törvény
9. § (2) bekezdése a Kormányrendeletre hasonlóan szabályozta a tájéko-
ztató funkciójú falugyűlést, azzal a különbséggel, hogy azt lakossági fórum-
nak nevezte, és nem utalt az Ötv. által szabályozott falugyűlésre.

¹⁹ Mötv. 132. § (2) bekezdés

önkormányzat szervezetének, működésének, döntéshozatali eljárásának, döntéseinek (rendelet, határozat) jogszerűségét.²⁰ A területszervezési eljárásban a kezdeményezéssel összefüggő egyéb önkormányzati döntések, cselekmények – így a falugyűlésen lezajló események – törvényességének vizsgálata is a fővárosi/megyei kormányhivatal hatáskörébe tartozik.²¹

A jelzett problémák miatt a kormányhivatal vezetője a falugyűlésen lezajló eljárási cselekményeknek a törvénnyel (más jogszabállyal) való összhangját csak abban a vonatkozásban tudja megvizsgálni, amelyet a Möt. és a Kormányrendelet szabályoz, ilyen szabály pedig mindössze kettő van: az előkészítő bizottság megválasztása és a polgármester általi tájékoztatás. Ha az SzMSz nem rendelkezik az előkészítő bizottságot megválasztó falugyűlésről, akkor a kormányhivatal törvényességi felügyeleti munkája teljes egészében meghiúsul(hat), mivel a *normatív eljárásjog hiánya és a helyi szabályozás hiányossága miatt nincs viszonyítási alapja, kiindulási pontja a helyi cselekmények törvényességi szempontú összehasonlításához.*

Vajon az indítvánnyal érintett ügyben a felügyeleti szerv vezetője hogyan élt volna a törvényességi felhívási jogával, ha az SzMSz nem rendelkezett volna a falugyűlésről?

Nem véletlen, hogy az alkotmánybírói határozatok a falugyűlésnek szinte kivétel nélkül a területszervezési eljárás-hoz kapcsolódó alakzatával foglalkoznak²², és csupán ritkábban az általános formájával²³. Igaz az is, hogy az Alkotmánybírói bíróság kifejezetten az előkészítő bizottságot megválasztó falugyűlés szabályozásával csak a már idézett 1124/E/2004. AB határozatában foglalkozott.

Konklúzióként megfogalmazható: a jövőben a falugyűlés az előkészítő bizottsággal azonos vagy hasonló részletezett-szerű szabályozásban részesüljön.

A polgármesteri tájékoztatóval egybekötött falugyűlés képviselő-testületi ülés: ez esetben a képviselő-testületi ülésre vonatkozó általános rendeleti szabályok csupán az operatív feladatokra vonatkoznak, míg a speciális szabályok a választópolgárok számára is nyújtsanak módot a képviselő-testület

ülésén a párbeszédben, véleményezésben való részvételre. Az így megtartott falugyűlésnek éppen ez a lényege: a lakóközösség közmegegyezésen alapuló szándékának a kifejezése a területszervezési kezdeményezésnek az államigazgatási vertikumba kerülése előtt. Megjegyzem, a speciális rendeleti szabályozásra nem volna szükség, ha a Kormányrendelet a közmeghallgatás hatáskörébe utalta volna a polgármesteri tájékoztatót. Javaslom, hogy a jövőben a Kormányrendelet e szabályozást kövesse.

A háromtagú előkészítő bizottságot megválasztó falugyűlés nem minősül képviselő-testületi ülésnek, így e fórum tekintetében a rendeleti szabályozás nem végezhető el a képviselő-testület rendes üléseire történő utalással. Ahogyan a Kúria is megállapította, e falugyűlés működésének keretei törvény által nem meghatározottak, így a jogintézmény fokozottan igényli a rendeleti szabályozást. A szabályozáshoz egységes komponenseket – a helyi sajátosságok érvényesítése miatt – ajánlani nem lehet, de tanácsos, hogy a rendelet az alábbiakat tartalmazza:

- a falugyűlés összehívásának és megtartásának szabályai (felelőse, határideje, módja, helye);
- a személyi és tárgyi feltételek biztosítása, ezek konkretizálása;
- a napirendek, ezek tárgyalásának menetrendje, az ülés-vezetés;
- a határozatképesség;
- a háromtagú előkészítő bizottság megválasztásához szükséges választópolgári létszám, jelenlét és ennek folyamatos vizsgálata;
- a „*döntéshozatal*” (szakszerűbben: a választás jogi aktusának) módja;
- sikertelen választás esetén az ismételt forduló megtartása;
- az előkészítő bizottságba választásról szóló jelölti nyilatkozattétel;
- az eljárást közhíttel érdemlően bizonyító dokumentum, a jegyzőkönyv elkészítése. ■

²⁰ Möt. 132. § (3) bekezdés a) pont.

²¹ BALOGH ISTVÁN–BALOGH ZSOLT PÉTER–BARABÁS GERGELY–DANKA FERENC–FAZEKAS JÁNOS–FAZEKAS MARIANNA–F. ROZSNYAI KRISZTINA–FÜRCHT PÁL–HOFFMAN ISTVÁN–HOFFMANNÉ NÉMETH ILDIKÓ–KECSŐ GÁBOR–SZALAI ÉVA: A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény magyarázata (Szerk. Nagy Marianna–Hoffman István). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012. 329. o.

²² 1124/E/2004. AB határozat; 1044/B/1997. AB határozat; 18/B/2000. AB határozat; 343/B/2000. AB határozat; 304/B/2002. AB határozat; 15/1998. (V. 8.) AB határozat;

²³ 30/1999. (X. 13.) AB határozat.